

O‘ZBEK TILINING TA’LIM VA TARBIYADAGI AHAMIYATI

Saidova Aziza Sobirovna

Buxoro davlat texnik universiteti

azizas1991@mail.ru

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23756901>

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek tilining ta’lim jarayonidagi o‘rni, yosh avlod tarbiyasiga ta’siri hamda milliy qadriyatlarni shakllantirishdagi ahamiyati yoritiladi. Ona tilini asrash va rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: o‘zbek tili, ta’lim, tarbiya, ona tili, milliy qadriyat, ma’naviyat, yoshlar, madaniyat, til, jamiyat.

Аннотация: В статье освещаются роль узбекского языка в современном образовании и воспитании, его значение в формировании духовности молодёжи и вопросы развития родного языка.

Ключевые слова: Узбекский язык, образование, воспитание, родной язык, молодёжь, духовность, национальные ценности, культура речи, образовательный процесс, современные технологии.

Abstract: The article examines the role of the Uzbek language in modern education and upbringing, its importance in shaping youth spirituality, and issues related to the development of the native language.

Keywords: Uzbek language, education, upbringing, native language, youth, spirituality, national values, speech culture, educational process, modern technologies.

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda ta’lim va tarbiya jarayoniga qo‘yilayotgan talablar tobora ortib bormoqda. Zamonaviy yosh avlodning bilimli, mustaqil fikrlaydigan, ma’naviy yetuk va keng dunyoqarashga ega bo‘lib voyaga yetishida tilning o‘rni alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, o‘zbek tilining ta’lim jarayonidagi mavqeyini mustahkamlash, yoshlarning ona tilida savodli va erkin muloqot qila olish ko‘nikmalarini rivojlantirish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir.

Hozirgi kunda internet, ijtimoiy tarmoqlar va turli raqamli platformalar yoshlar hayotining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Bunday sharoitda turli tillardagi axborotlarning tez tarqalishi ona tilidan foydalanish madaniyatiga ham o‘z ta’sirini ko‘rsatmoqda. Shu sababli yoshlarni zamonaviy bilimlarni egallash bilan bir qatorda, o‘zbek tilining boy imkoniyatlarini bilish, adabiy til me’yorlariga amal qilish va milliy tilga hurmat ruhida tarbiyalash dolzarb masala hisoblanadi.

Til insoniyat taraqqiyotining eng muhim vositalaridan biridir. Inson o‘z fikri, his-tuyg‘ulari, dunyoqarashi va hayotiy tajribasini til orqali ifodalaydi. Jamiytdagi ijtimoiy, madaniy va ma’naviy munosabatlarning shakllanishida ham tilning o‘rni beqiyosdir. Har bir xalqning o‘ziga xosligi, tarixiy xotirasi, ma’naviy merosi va milliy qadriyatlari, avvalo, uning tilida namoyon bo‘ladi. Shu sababli ona tilini asrash, uni rivojlantirish va kelajak avlodga yetkazish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

O‘zbek tili xalqimizning ko‘p asrlik tarixi va madaniyatini o‘zida mujassam etgan boy va qadimiy tillardan biridir. Ushbu tilda xalq og‘zaki ijodi namunalari, maqol va matallar, dostonlar, ilmiy va badiiy asarlar yaratilgan. Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Ogahiy, Furqat, Abdulla Qodiriy, Cho‘lpon, Abdulla Avloniy kabi ijodkorlarning asarlari o‘zbek tilining boy imkoniyatlarini namoyon etadi.

Bugungi kunda o‘zbek tili O‘zbekiston Respublikasining davlat tili sifatida jamiyat hayotining turli sohalarida keng qo‘llanilmoqda. Ta‘lim tizimida ham o‘zbek tilining o‘rni alohida ahamiyatga ega. Chunki ta‘lim jarayonida bilim berish bilan bir qatorda, o‘quvchilarning dunyoqarashi, ma‘naviy-axloqiy fazilatlarini, milliy qadriyatlarga munosabati va fuqarolik pozitsiyasi shakllanadi.

Ta‘lim inson shaxsini shakllantirishning asosiy vositalaridan biridir. Ta‘lim jarayonining samaradorligi o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi muloqotning to‘g‘ri tashkil etilishiga ham bog‘liq. Bunda til asosiy aloqa vositasi sifatida namoyon bo‘ladi. O‘qituvchi o‘z bilimini, tajribasini va fikrlarini o‘quvchilarga til orqali yetkazadi.

O‘zbek tilida ta‘lim olish o‘quvchilarning mavzuni yaxshiroq tushunishi, o‘z fikrini erkin ifodalashi va bilimlarni izchil o‘zlashtirishiga yordam beradi. Ona tilida berilgan bilim insonning tafakkuri va dunyoqarashi bilan chambarchas bog‘lanadi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida ona tilining ahamiyati katta. Chunki bola atrof-muhitni, ijtimoiy munosabatlarni va o‘zligini, avvalo, til orqali anglay boshlaydi.

O‘zbek tili darslari faqat grammatik qoidalarni o‘rgatish bilan cheklanmaydi. Ushbu fan o‘quvchilarning nutqiy savodxonligini rivojlantirish, mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish, muloqot madaniyatini oshirish va badiiy-estetik didini tarbiyalashga xizmat qiladi.

Ona tili darslarida turli matnlar, hikoyalar, she‘rlar, maqollar va hikmatli so‘zlardan foydalanish o‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi. Bunday materiallar orqali ularga mehnatsevarlik, halollik, vatanparvarlik, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat kabi insoniy fazilatlar singdiriladi.

Ta‘lim jarayonida o‘zbek tilining imkoniyatlaridan samarali foydalanish o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga ham yordam beradi. Bugungi kunda yoshlarning o‘z fikrini og‘zaki va yozma shaklda aniq, ravon hamda mantiqiy ifodalashi muhim ko‘nikmalardan biri hisoblanadi. Til va tafakkur bir-biri bilan chambarchas bog‘liq tushunchalardir. Inson o‘z fikrini til vositasida shakllantiradi va ifodalaydi. Lug‘at boyligining kengligi, so‘zlardan to‘g‘ri va o‘rinli foydalanish qobiliyati insonning fikrlash jarayoniga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. O‘quvchilarning lug‘at boyligini oshirish ta‘limning muhim vazifalaridan biridir. Buning uchun badiiy asarlarni o‘qish, yangi so‘zlarning ma‘nosini o‘rganish, matn yaratish, munozara va suhbatlarda faol ishtirok etish kabi usullardan foydalanish mumkin. O‘zbek tilining boy lug‘aviy imkoniyatlari o‘quvchilarga turli fikr va tushunchalarni aniq ifodalash imkonini beradi. Masalan, sinonimlardan foydalanish nutqning takroriylikni kamaytirib, uni mazmunan boyitadi. Maqol va matallar esa fikrni obrazli va ta‘sirchan ifodalashga xizmat qiladi.

Tilni chuqur o‘rganish natijasida o‘quvchi nafaqat savodli yozish va gapirishni, balki mustaqil fikrlashni ham o‘rganadi. Shu jihatdan ona tili ta’limi shaxsning intellektual rivojlanishida muhim omil hisoblanadi.

Tarbiya inson shaxsini shakllantirish jarayonidir. U oilada, ta’lim muassasasida va jamiyatda amalga oshiriladi. Tarbiya jarayonida tilning imkoniyatlaridan keng foydalaniladi. Ota-onaning farzandga aytgan nasihati, o‘qituvchining tarbiyaviy suhbatlari, xalq maqollari, ertaklar va badiiy asarlar yosh avlod tarbiyasida muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

O‘zbek xalqining og‘zaki ijodi tarbiyaviy mazmunga boy. Ertak, doston, maqol, matal va rivoyatlarda insoniy fazilatlar ulug‘lanib, yomon illatlar qoralanadi. Masalan, mehnatsevarlik, do‘stlik, vatanparvarlik, halollik, sabr-toqat va kattalarga hurmat kabi fazilatlar xalq og‘zaki ijodining asosiy mavzularidan hisoblanadi.

O‘zbek tilidagi bunday boy ma’naviy meros yoshlarning milliy qadriyatlarni anglashiga yordam beradi. Ayniqsa, ta’lim jarayonida xalq og‘zaki ijodi namunalariidan foydalanish o‘quvchilarning tarixiy va madaniy merosga qiziqishini oshiradi.

Til orqali milliy qadriyatlar avloddan avlodga o‘tadi. Har bir xalq o‘zining tarixiy xotirasi va ma’naviy merosini til vositasida saqlaydi. Shu sababli ona tilini yaxshi bilish va undan to‘g‘ri foydalanish milliy o‘zlikni anglashning muhim omillaridan biridir. Milliy o‘zlik insonning o‘z xalqiga, uning tarixi, madaniyati, urf-odatlar va qadriyatlariga mansubligini anglashi bilan bog‘liq. Til esa milliy o‘zlikning eng muhim belgilaridan biridir. O‘zbek tilining shakllanishi va rivojlanishi xalqimizning uzoq tarixiy taraqqiyoti bilan bog‘liq. Ushbu til orqali ajdodlarimizning ilmiy, adabiy va ma’naviy merosi bugungi avlodga yetib kelgan. Shu sababli ona tiliga hurmat xalq tarixiga va milliy merosga hurmatni ham anglatadi. Yosh avlodga o‘zbek tilining tarixiy va madaniy ahamiyatini tushuntirish ularning milliy g‘urur tuyg‘usini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunda maktab, oliy ta’lim muassasalari va oila hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. O‘quvchilarga o‘zbek tilining boy adabiy merosi haqida ma’lumot berish, buyuk mutafakkirlar va adiblarning ijodini o‘rganish orqali ona tiliga bo‘lgan hurmatni yanada kuchaytirish mumkin. Ma’naviyat insonning ichki dunyosi, axloqiy qarashlari, e’tiqodi va qadriyatlari bilan bog‘liq. Ma’naviy tarbiya jarayonida tilning imkoniyatlari juda keng. Insonning nutqi uning madaniyati, dunyoqarashi va tarbiya darajasini namoyon etadi.

Nutq madaniyatiga rioya qilish, suhbatdoshga hurmat bilan murojaat qilish, so‘zlarni o‘rinli ishlatish va fikrni aniq ifodalash insonning muomala madaniyatini belgilaydi. Shu sababli yoshlarni nutq madaniyatiga o‘rgatish ta’lim-tarbiya jarayonining muhim yo‘nalishlaridan biridir. O‘zbek xalqida qadimdan so‘zga katta e’tibor berilgan. “Yaxshi so‘z — jon ozig‘i”, “Shirin so‘z — ko‘ngilga malham” kabi maqollar xalqimizning so‘z va nutqning inson hayotidagi ahamiyatiga bergan bahosini ko‘rsatadi.

O‘quvchilarni mazmunli, odobli va madaniyatli so‘zlashga o‘rgatish ularning jamiyatdagi munosabatlariga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shuningdek, bunday ko‘nikmalar kelajakdagi kasbiy faoliyat uchun ham muhim hisoblanadi. Yoshlar jamiyatning kelajagini belgilovchi asosiy qatlamlardan biridir. Ularning bilimli, ma’naviyatli va madaniyatli bo‘lib voyaga yetishida ta’lim va tarbiyaning o‘rni katta. Bugungi axborot makonida yoshlar turli tillardagi axborot va ma’lumotlardan

foydalanmoqda. Bu jarayon bir tomondan bilim olish imkoniyatlarini kengaytirs, ikkinchi tomondan ona tilining mavqeyiga e’tiborli bo‘lishni talab etadi. Yoshlar xorijiy tillarni o‘rganish bilan bir qatorda, o‘z ona tilini mukammal bilishi va undan to‘g‘ri foydalanishi muhimdir.

O‘zbek tilini yaxshi bilgan yosh o‘z fikrini jamiyatda erkin ifodalashi, milliy madaniyatni chuqurroq anglashi va ajdodlar merosini o‘rganishi mumkin. Shu bois ta’lim muassasalarida yoshlarning o‘zbek tilidagi savodxonligini oshirishga alohida e’tibor qaratish zarur.

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek tili ta’lim va tarbiya jarayonida muhim vosita sifatida alohida o‘rin egallaydi. Ona tili orqali inson bilim oladi, fikrlaydi, o‘z his-tuyg‘ularini ifodalaydi va jamiyatdagi boshqa insonlar bilan muloqotga kirishadi.

O‘zbek tilini o‘rganish o‘quvchilarning savodxonligini oshirish bilan birga, ularning mustaqil fikrlashi, dunyoqarashi va nutq madaniyatini rivojlantiradi. Ona tilidagi badiiy va ma’naviy merosdan foydalanish esa yosh avlod tarbiyasida muhim ahamiyatga ega.

O‘zbek tilining tarbiyaviy imkoniyatlaridan samarali foydalanish orqali yoshlarni milliy qadriyatlarga hurmat, vatanparvarlik, insonparvarlik, halollik va mehnatsevarlik ruhida tarbiyalash mumkin.

Bugungi kunda yoshlarning zamonaviy bilimlarni egallashi bilan birga, ona tilini chuqur bilishi ham muhimdir. Xorijiy tillarni o‘rganish dunyoqarashni kengaytirs, ona tilini mukammal bilish milliy o‘zlikni anglash va ma’naviy merosni asrashga xizmat qiladi.

Shunday ekan, o‘zbek tilining ta’lim va tarbiyadagi mavqeyini yanada mustahkamlash, yoshlarning nutq madaniyatini rivojlantirish, ularni ona tiliga hurmat ruhida tarbiyalash dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qoladi. Ona tilini asrash va rivojlantirish orqali milliy madaniyatimiz va ma’naviy merosimizning davomiyligini ta’minlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat tili haqida”gi Qonuni.
3. Alisher Navoiy. **Muhokamat ul-lug‘atayn**. – Toshkent: Fan, 2000.
4. Abdulla Avloniy. **Turkiy guliston yoxud axloq**. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992. 5. Mahmud Koshg‘ariy. **Devonu lug‘otit turk**. – Toshkent: Fan, 1960–1963.
6. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2020.
7. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent: O‘zbekiston, 2018.
8. Ona tili va uni o‘qitish metodikasi bo‘yicha o‘quv adabiyotlari.